CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)

ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1998

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol ⟶ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ▽ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole ⟶ signifie "A SUIVRE", le symbole ▽ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

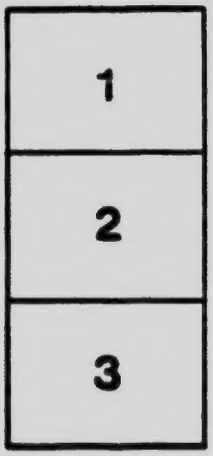

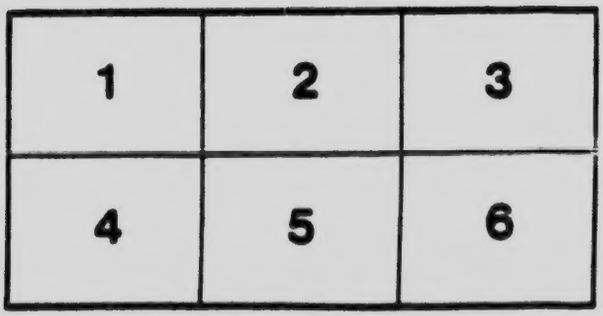

В. Доманицький.

СМЕРТЬ ЗА ПРАВДУ.

(Оповідане про Івана Гуса.)

NATIONAL LIBRARY
CANADA
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE

Ukrainska Knyharnia
350 Kinistino Ave.
Edmonton - Alberta

Накладом
THE CANADIAN
10336 -- 96 Str. Edmonton, - Alberta.

BX4917
D65

Католицька церква і римські папи.

Коли ученики Христові розійшли ся по всім світі і почали проповідувати слово Боже, — люди одні по других стали навертати ся на християньску віру і незабаром уся римська імперія була християнська. Велика і дужа була ся імперия. Прабатьки теперішних Італійців, Гішпанців, Португальців, Французів, Німців, Англійців, Греків, усіх тих націй (пород людських) і країн були під владою Рима, столиці римської імперії. Та незабаром держава римська розколола ся на двоє: на східню, грецьку імперию з столицею Константинополем, чи Царгородом, і західню, римську, із Римом. Чимало було поважних причин до того росколу, а між ними і сперечання з-за віри. А вже відколи настало дві осібних держави, суперечки ті ще дужчі стали. В Римі, як і в инших великих християнських містах, був свій епископ (архиэрей), чи папа по їхньому. Ці папи римські вважали себе за найстарших над усіма иншими епископами, обявляли навіть себе "намістниками Христовими", а віру Христову почали де в чому по свойому поясняти. На ті пояснюваня не пристали християни грецької східньої імперії і оголосили папу эретиком, відступником. Тоді папа оголосив і собі эретиком грецького патріярха (так епископа царгородського іменовали), і відтоді повстало дві церкві: римська, католицька, і грецька, православна.

Велику силу над людьми і над цілими західними державами мав папа римський, бо власті його підлягали — не тільки в духових справах, але і в сьвіцких, — усі народи католицькі. Навіть могутні королі, і ті не наважували ся навпроти папи ставати, бо як хто з них був йому неслухняний, то папа відлучав його і ввесь край від церкви. Тоді в церквах не бувало відправи, люди вмирали без сповіди, оставали ся непоховані, діти нехрещені. Папу вважали за безгрішного, бо він, мовляв, не може помиляти ся і грішити: він заступник Христа на землі, а через те воля його так само свята, як і воля Божа.

Разом з папою дуже велику силу мало і все католицьке духовеньство. Воно брало з усіх мирян десятину, се-б-то десту частину з доходів, а само нічого не платило, хоча мало великі маэтности, цілі округи земельні.

Духовеньство не бояло ся і не слухало сьвітської власти, не хотіло знати ні законів в свойому краю, ні суду, а заве ло свій суд, який почав по-малу судити і мирян. В руках у духовеньства була і осьвіта. Школи були тільки при монастирях і вчили в них черці. Наука була тільки церковна, богословська, і мирян инших наук не учили, хоча сами черці вчили ся

усяких наук. Книжки були найбільше самі богословські, а таких, де-б говорило ся про світ Божий, про те, які люди на світі, і де вони живуть, — таких книжок тоді не було... Нічого більш, крім молитов, церковних уставів та віри в Бога так, як написано було в книгах, ніхто не повинен був знати; а як хто починав своїм розумом доходити до всього та не згоджував ся з тим, що в книгах стояло, того зараз в эретицтві обвинувачувано, брали його на муки, відбирали в нього маэток і звичайно на смерть засуджували. Найчастійше палено таких эретиків вогнем. Багато невинних людей загинуло тоді. В одній Гішпанії, за часів лютого одного судії — Торквемади, було позбавлено життя, ніби-то за эретицтво та знахурство, 11.000 душ, та ще 9.000 позбули ся маэтку.

Оттаку то силу мало тоді католицьке духовеньство над людьми!

Мало воно велику силу, мало і скарби грошеві незлічимі, але не пішло йому на користь ні те, ні друге. Від надмірної власти та багацтва духовеньство католицьке у-край зіпсувало ся. Папи роскошують, було, по царськи, живуть в палацах, до народу зявляють ся з превеликою пихою, в короні, під дорогим наметом, який несуть над ними близькі до них епископи або кардінали (старші від епископів, з яких обираэть ся папа). Перед папами падають навколішки, як перед Богом, і цілують йому ногу.

Маючи ціле князівство, округу з Римом посередині, папи піклують ся про те, як би ще підгорнути під себе сусідських земель, про те, щоб в скринях у них було завжди повно та, щоб ніхто не смів закинути чого проти папської безгрішности. На епископські та инші духовні посади настановлювано не тих людей, що достойні були, а того, хто більше заплатить. А щоб більше було доходу, то часом одну посаду (місце) продавало ся кільком особам разом; а коли вони приїздили до Риму і там позивали ся, — от судове мито (податок) за позов теж ішло до папського скарбу.

Але й цього ще мало. Щоб доходи були ще більші, папи вигадали ще індульгенції. Це були невеличкі папські грамоти (листи), в яких було прописано про розгрішеня, — се-б то, що усі гріхи прощають ся тим, хто маэ таку індульгенцію. Монахи розвозили ці індульгенції по всіх католицьких землях і продавали їх. Хто купував таку індульгенцію, тому були одпущені гріхи й теперішні, й колишні і навіть будучі на кілька літ наперед. Папи мали з того великий заробіток. Про ці індульгенції в папських грамотах або "булли", згадуэ і Шевченко в своїй поемі "Эретик" або "Іван Гус", подаючи ніби то од

ну з таких булл:

"Во імя Господа Христа
За нас розпятого на древі,
І всїх апостолів святих
Петра і Павла особливе,
Ми розрішаэмо гріхи
Святою буллою цією
Рабині Божій оттій,
Що ходила по улицях
В Празі позавчора,
Оттій самій, що хилялась
По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях пяна."

Додамо ще, що папи — черниці мали діти і підложниці, вели войни і часто сами з ворогом до бою ставали. А як папі треба було позбути ся якого ворога свого, то він намовляв кого-небудь, і той на бенькеті давав йому дання (отрути). Не було такого злочиньства, якого б папи тоді не робили. А дивлячись на пап, не краще було і все духовеньство.

На таке срамотнэ життэ пастирів церкви люди побожні, котрі сміливіщі, не могли байдужим оком дивити ся, — вони насмілювали ся отверто показувати на те, до чого дійшла вже католицька церква, і вимагала, щоб вона навернула ся на прав диву стежку. Такою людиною був і Іван Гус, що за правду, за сміливі речі проти католицького духовеньства заплатив своїм життэм.

От про життя цього одважного правдолюбця у нас і буде далї мова.

Іван Гус був родом з Чехо-Моравів, того краю, де за 1.000 лїт перед нами навчали слова Божого славяньскі перво учителї Кирило та Методій. Чехи-народ славяньский, рідний з нами і близький до нас мовою, так само, як і инші Славяни: Поляки, Серби, Болгари, Словаки, Словінцї; Чехи стали христі янами ранїйше від нас, і ранїйше від нас стали людьми осьві ченими. В ті часи, коли Україну усякі азіяти (найбільше татар ва) посідали та руйнували, коли ще й промінь освіти до нашо го люду не доходив — Чехи, живучи в сусїдстві з людьми о-свіченими, в захисті від хижих степовиків, дбали про науку та освіту народню і вже року 1348 в столицї своїй Празї заснова ли найвищу школу — унїверситет.

Але хоч Чехам не доводило ся бити ся з Татарами та иншим хижацтвом, та за те вони мусїли довго і завзято боро ти ся із Нїмцями, щоб своэ славяньство зберегти. Ще тодї, ко

ли на князївстві київському у нас сидів князь Володимир, у десятому століттю, Чехи, боячись Угрів, що саме тоді в силу вбили ся і посусідству з Чехами осіли ся, звернули ся за опікою до німецького імператора. То з того часу й почала ся боротьба з Німцями і за славяньство і за віру дідівську. По малу-малу чеські королї, дворяни, та епископи перейшли на католицтво, а народ та сільські попи додержували старої віри та звичаїв. Великого тоді лиха наробили Німці Чехам та й иншим Славянам, як Шевченко пише про цеэ:

"Оттак німота запалила
Велику хату, і сімю,
Сімю славян роз'эдинила,
І нишком — тихо упустила
Усобиць лютою змію.
Полили ся ріки крови,
Пожар погасили,
А Німчики пожарище
Й сиріт поділили.
Виростали у кайданах
Славянськиї діти
І забули у неволї,
Що вони на світї.

Ото ж саме в ті часи, коли Чехам доводило ся скрутно від Німців та від своїх понїмечиних панів і старшого духовеньства, народив ся у містечку Гусинцї Іван Гус. В якому саме цероцї було, напевно не знати, а вважають, що року 1369.

Батьки Івана були прості селяни, і йому змалечку довело ся зазнати чимало горя. Дуже малим віддано його в науку до Праги і він там жив, як усї тодї бідні школярі, з того, що сьпівав та услугував у церкві. Невеселе було його життя.

"Коли я був голодним хлопчиною — "згадував він уже дорослим, — я робив з хлїба ложечки, і їв ними доти, поки нарештї не зїдав і ложки".

Дуже рано почав Гус помишляти про те, щоб стати попом; мабудь на те віддали його до школи й батьки. А бути попом йому одразу хотїло ся тільки з за того, щоб з злиднїв вибити ся та у достатках жити. Скінчивши нижчі школи, Гус записав ся до пражського унїверситету, скінчив його з честю і остав ся в ньому за професора. Незабаром, року 1400 він висьвятив ся на попа. Оттодї-то з ним і стала ся велика переміна, і він з веселої і жвавої людини мало не на черця змінив ся. Ще як був він студентом в унїверситетї, то йому і в думцї не було про ті реформи церковні (новий лад), за які він згодом життям своїм заплатив. Навпаки, він вірив тодї

у всякі забобони і одного разу навіть віддав був за сповідь останні чотири шаги, аби тільки купити розгрішеннэ гріхів. "Того дня, — згадував опісля Гус, — я купив індульгенцію, але за те мені довело ся потім на самому черствому хлібові бути." І згодом він прилюдно сам себе ганьбив за колишні забобони свої. "Коли я був ще дуже молодий і духом і розумом, — писав він в одній своїй книзі, — я вірив в забобони; але зрозумівши писанэ, я зрозумів своэ безумство".

Коли Гус висвятив ся на попа, в його голові уже склало ся тверде бажання просьвіщати народ та виявити перед усіма неправду і обманьства католицького духовеньства. В той час уже і народ починав на духовеньство нарікати; навіть між попами були такі, що оглядаючи ся на всі боки, папські індульгенції дурним обманьством звали. А пражські горожани вже голосно вимагали, щоб казання в церквах говорено не тільки по латиньскому та по німецькому, а й в рідній їх мові — чеській. От се і власне домагання і навіяло Гусові думку засновати Вифлэмську каплицю, де б можна було говорити казання тільки по чеському.

Чеським королем тоді був Вацлав, правдивий Чех, який завзято воював і з Німцями в своэму королівстві, і з властолюбним католицьким духовеньством, особливо з архиэпископом. Він не тільки дав дозвіл Гусові засновати каплицю, але здобув на те ще й згоду архиэпископа. Дуже не до вподоби були чеські казання німецьким професорам та попам, але нічого вони не могли проти того вдіяти. Скоро в каплиці з явили ся дуже красномовні пан-отці, але ні один з них не здобув такої слави і поваги, як Іван Гус.

Уже в одній з своїх найперших промов Гус сьміливо виступив проти заходів папи римського і признав ся, що він тяжко досі помиляв ся, вважаючи папу за безгрішну людину. "Але, — казав Гус, — я й самого себе вважав за дуже хорошу людину, поки не обзнайомив ся, як слід, із писанэм".

Велику вагу мали такі казання для тодішної Праги. Але Гус не відразу виступив дуже гостро проти католицтва: спочатку він піклував ся про те, щоб самому кращим, доскональнійшим стати перемінити на лучче своэ власне життя, а потім тільки він виступив вже проти негарних вчинків духовеньства і мав надію, що воно, дивлячись на нього, й собі почне по кращому жити і від поганого відвикати. І тільки в останні роки життя свого він з жалем побачив, що надії його були марні.

Слава Гуса, яко сміливого розумного промовника, все

більшала і зростала, і слухачі так були задовольнені з нього, що багато, особливо жінок, навмисне оселило ся поблизу Вифлеємської каплиці. На щастя його в Прагу прислано було нового архиєпископа, ще не старого, на призвіще Збинека. Новий сей архиєпископ дуже мало розумів ся в богословських справах, а був добрим воякою. Мечем він орудував лучше, як хрестом, і, говорили про нього шуткуючи, що до азбуки він узяв ся тільки тоді, як призначено його архиєпископом. Збинек був добрий до Гуса. Він наложив на нього дуже важний обовязок — говорити казання духовеньству, просив, крім того, сповіщати його про всякий нелад в духовному життю, який він тільки запримітить.

Тепер Гус став виступати ще сміливіше. Слава його так зросла, що навіть вороги з повагою про нього говорили. Він жив життям святого: морив себе постами та ночами без сну, поводив ся бездоганно; про власну користь він мало думав і нічого не брав за треби, а також не приймав жадних подарунків та приносин. Він наче не знав втоми: по всяк час розважав людей, говорив казання і писав. В казаннях і промовах своїх не милував духовних осіб; трапляло ся, що ганьбив і свого покровителя архиєпископа, коли було за що...

Карав словами він жорстоко і немилосердно. Він говорив, що духовеньство високо занадто ставить себе проти людей, ганяєть ся за тим, щоб на вищий ступінь зіняти ся; що воно користолюбне і зажерливе. В промовах він не чіпав зовсім віри, — він тільки говорив, що віра мусить неодмінно йти поруч з ділом. "Даремно думають, — говорив Гус в одному казанню, — що скоріше можна заслужити розгрішеня гріхів, ставлячи церкви, ніж як помагати бідним... Лучше дати шага на Боже діло за життя, а-ніж лишити в духовниці священикам стільки золота, що їм можна було-б засипати провалля між небом та землею".

Тяжко ганьбив Гус духовеньство за одлучення людей від церкви, без міри і без потреби, і радив йому попереду відлучити самих себе від гріхів та поганих вчинків. Доставало ся від нього і тим, що продавали індульгенції, та хижим ченцям, які "з дозволу, чи без дозволу, обявляють якісь нечувані празники, вигадують чуда, грабують бідний люд і руйнують церкву Христову". На здогад папи та старшого духовеньства він говорив: "Христос заборонив своїм ученикам всяку мирянську власть; але слова його забуто з того часу, як імператор Константин дав папі царство... Багатство отруїло і зіпсувало церкву. Звідки пішли войни, відлучення, сварки між папами та эпископами? Собаки гризуть ся з-закістки.

Однїміть кістку — і мир знову настане"...

Народ залюбки слухав Гуса, вороже ж духовеньство ще не насьмілювало ся виступати проти нього, бо знало, що за нього держить руку архиэпископ і король. Королева ж навіть призначила його духовником своїм.

Не з меньшою завзятістю брав ся Гус до того, щоб ви корінити народні забобони. Він розумів, що користолюбне духовеньство і темний люд — ідуть завжди поруч. А за часів Гуса багато морочили та обманювали людей усякими видумками. Так, архиэпископови донесли, що у містечку Вильснаці нїби-то эсть незвичайно дорога річ, а власне — жива кров Христова, чудотворна, від якої багатьом пособило ся. Народ ішов туди юрбами не тільки з Нїмеччини, але з усіэї середної Европи. Праські ченцї і собі дзвонили про чуда у Вильснаці. Тодї Збинек післав туди комісію з трьох чоловіків, а між ними і Гус був. Комісія вислїдила і побачила, що всї ті чуда — се обманьство. З приводу цього Збинек доручив Гусові написати книжку, і Гус в нїй довів, що нї одна крапля крови Христової не могла де небудь доховати ся й досї. А про чуда взагалї він говорив, що вони потрібні тільки маловірам: "Справжньому християнинови не треба чудес... Як би священики твердо держали ся Эвангелії, вони б охотнїше говорили народови про науку Христову, замість того, щоб оповідати про всякі неправдиві чуда."

Та коли вже зайшла мова про писання Гусові, то зазначимо до речі, що Гус чимало прислужив ся рідному письменству тим, що почав писати простїше, ближче до народньої мови, і Чехам стало легче читати писане своэю мовою. Люблячи у всьому правдивість і простоту, він виявив їх навіть у самому письмі, і його правонись, з невеличкими змінами, держалась в чеському письменстві і до наших часів.

ГУС НА ВИГНАНЮ.

Тим часом добрі відносини Збинека до Гуса попсували ся: хтось написав папі доноса, що в Празї завели ся эретики, і папа звелїв Збинекови краще за своэю паствою доглядати. Збинек видав наказ; яким забороняв зачіпати в казаннях духовенство, а трохи згодом заборонив Гусові казання духовеньству говорити. Як на те — Гус ще більшого розголосу здобув. Саме тодї в Римі стала ся колотнеча, і на папському престолї аж два папи опинило ся: один сидів у Римі, а другий у городї Авіньонї, і обидва за апостольский престол римський сварили ся. За ними і людність католицька на дві половини розбила

ся: хто за одного папу, а хто за другого. Король чеський, Гус і дрібне духовенство намагали ся, щоб папи римського Григорія XII більше не було, а німецкі професори та купці разом із старшим духовеньством тягли за папов Григоріэм. От у сій боротьбі Гус виступив справжнім ватажком ческого народу і за це вище духовеньство на нього ворожим духом дихало: архиэпископ Збинек об'явив Гуса непокірливим сином церкви, та заборонив йому службу церковну і всякі треби відправляти.

Тим часом папу Григорія скинуто, і на соборі духовеньства оголошено папою Александра V; а як сей незабаром помер, то Івана XXIII настановлено. Збинек не гаючи ся доніс йому, що Гус эретицтво поширюэ, і папа зараз же велів покликати Гуса в Рим, щоб там його, як слід, покарати, а тим часом відлучив його від церкви. 15 марця 1411 року було виголошено анатему проти Гуса у всіх церквах праських, крім двох, де панотці не послухали. Весь город за те, що спочував Гусові, був покараний інтердіктом — се-б-то заборонено було службу в церквах одправляти.

Але Гус поклав собі не звертати уваги ні на архиэпископскі, ні на папські постанови, і говорив казання в своїй часовні так, як і до того, неначе нічого й не було. Де-які панотці, дивлячись на Гуса, і собі так стали робити.

Та не довго довело ся Гусові своэ діло робити. Папа Іван XXIII, почуваючи небезпечним себе на престолі; замислив проти ворогів своїх хрестовий похід зробити і пообіцяв усім, хто візьме в ньому участь, розгрішення гріхів і минулих, і теперішних, і навіть прийдешніх. Король Вацлав і архиэпископ праський згодились на се і дозволили в церквах за похід промовляти. Але Гус почав говорити проти походу; він говорив, що такі заходи папи противні християньскій науці, а троэ молодих хлопців, ходячи по церквах, сперечали ся із попами, кажучи, що розгрішення гріхів які даэ папа за гроші — брехня. Хлопців тих схопили і другого дня усім трьом голови постинали. Народ стояв та дивив ся мовчки. Студенти підняли тіла і сьпіваючи пісню на честь давніх мучеників християнства: "Се святі", понесли до Вифлеэмскої каплиці і тут Гус їх поховав. З того часу вороги Гуса прозвали його каплицю "Каплицею трох сьвятих."

Прочувши про все цеэ, папа Іван XXIII звелів своэму посланцеві-кардиналови не мати до Гуса ніякого милосердя і наказав, як що Гус і далі буде такий упертий, виголосити вдруге проти нього анатему і при тому дзвонити у всі дзвони, запалити, а потім погасити свічки. У тому проклоні, який на нього

го був уложений, стояло, що з цього часу ніхто не повинен давати Гусові ні їсти, ні пити, ні до хати його пустити; ніхто не мав права сказати йому добре слово; усяке місце, де він ступить, підлягає інтердіктови. Усі вірні сини церкви повинні були схопити Гуса де-б не зустріли і віддати його архиєпископови або епископови, нарешті; Вифлеємську каплицю велено зруйнувати до краю і знищити.

Але такі заходи проти Гуса довели до того, що гуситів — тих, що Гусових думок були та держали ся, з кожним днем все більше ставало, і було їх більш, ніж ворогів. Суперечки між одним і другим не переставали, і це почало турбовати короля Вацлава. Він не насмілював ся ужити сили проти Гуса і попросив його виїхати по добрій волї із Праги, щоб втихомирило ся у місті, а сам обіцяв розглянути справу Гуса по правдї.

Хоча як Гусові не хотїло ся покинути Прагу, але він послухав короля, а перед виїздом видав посланіє, в якому скаржив ся уже не папі, а "Христови, яко найправеднїйшому судії," на папу.

Сидячи на вигнаню, Гус не марнував часу: він часто листував ся із праськими друзями, давав їм поради в тяжкі хвилини їх життя, додавав заохоти. Часами він приїздив у містечко Краковець, де промовляв. Величезні валки народу сходили ся сюди з найдальших місцевостей Чехії, щоб тільки почути Гуса. Тим-то той час, коли він був на вигнаню, не пропав даремно для Гуса: за той час гуситство успіло значно поширити ся серед простого сільського люду. Та і в самій Празї, по від їздї Гуса, учні його зачали дужче брати ся. Вороги думали, що гуситство замре і загине, а воно, їм на диво, розростало ся ще дужче та вкоріняло ся серед народу глибше.

ГУС У КОНСТАНЦІ.

За кілька лїт гуситство так вже поширило ся, що оборонцї його і вороги з явили ся по-за межами чеського королївства. Гуситство було і серед Нїмців, і навіть у Францію зайшло, прийняло ся сильно в Польщі, і серед Поляків на Вкраїнї; чутка про нього дійшла і до московського царства. Великим ворогом його виступив римський імператор, брат короля Вацлава —Сигизмунд. Сигизмунд був чоловік осьвічений, жвавий і дуже бажав великої слави собі придбати. Задумав він, між иншим, скликати такий величезний та пишний вселеньский собор, якого ще нїколи не бувало, і на тому соборі погодити усї сварки і церковному росколу край зробити. Собор

обявив він на 1 падолиста року 1414 у місті Констанці.

Перед собором папа римський бачив ся з Сигизмундом і поскаржив ся йому на брата його Вацлава за його ніби-то по блажливість до эретиків. Тут Сигизмундови і впало на думку — покликали Гуса до Констанциї.

Як довідав ся про се Гус, то спершу навіть зрадів такій щасливій оказії: адже-ж він, прибувши на собор, не тільки ви правдаэть ся від брехливих обвинувачувань, але перед усім сьвітом виявить правду, "потягне за собою увесь собор і заставить усіх обороняти і визнавати ту правду!" Його остерегали, щоб не дуже він вірив імператорови, бо той може відда ти його ворогам, але Гуса це не лякало:

— Я не побою ся, — говорив він, — перед усіма виявити віру Христову, а як треба буде, то готов за правду навіть смерть приняти.

Скинули ся друзі та прихильні до нього йому на дорогу, — бо у Гуса навіть на убоге життя не ставало, — і виряди ли його на Констанцький собор. Виїзжаючи, Гус немов перед чував свою смерть: написав заповіт — лист до любимого учениса свого Мартина, і звелів прочитати його аж тоді, як напев не буде відомо, що вже його нема живого. У листі тому прощаэть ся він з усіма "звязаними з ним вірою" друзями, мущи нами і жінками; розважаэ їх і, немов передчуваючи свою смерть, говорить, що сміливо її зустріне, коли це неминуче му сить бути.

По дорозі через німецкі землї його скрізь витали і з почотом приймали; в багатьох місцях дворяни і навіть духовенство спочували йому; багато приходило хоч поглянути на нього, бо про нього чутка по всій Німеччині пройшла. Коли нарешті 3. листопаду року 1414 Гус наблизив ся до Констанца, то з города на зустріч йому теж вийшла велика ватага людей.

Щоб Гусові було безпечнійше, друзі його здобули від Сигизмунда охоронну грамоту, в якій стояло, що кожен повинен давати вільну дорогу Гусові, дозволяти жити йому, де він хоче, і їхати, куди він захоче. Але вороги не спали і своэ діло робили.

Собор ще не розпочав ся, але мало не всі покликані уже зїхали ся. Це був не тільки духовний собор, але й політичний зїзд. Сьвітські князї сиділи тут поруч з эпископами; мало не всї европейскі володарі прислали своїх послів. Три патріярхи, 29 кардиналів, 33 архиэпископи, щось із 150 эпископів, сила аббатів (ігуменів) з монастирів, 300 професорів богословія сила принців та вельмож — от з кого складав ся той зїзд. Ось як пише про це поет наш Т. Шевченко:

Як та галич поле крила,
Ченці повалили
До Констанцу: степи, шляхи,
Мов сарана, вкрили.
Барони, герцоги, і дюки
Псарі, герольди, шинкарі
І трубадури (кобзарі),
І шляхом військо, мов гадюки.

Усі ті князі, вельможі, принци поприводили з собою силу слуг, секретарів, вояків. Купців наїхало стілько, неначе в городі був що-денний ярмарок. В невеличкому місті було 100.000 приїзжих, 30.000 коней. Були тут Англійці, Французи, Німці, Поляки; було 600 цілюрників, 700 гулящих дівчат, сила музиків. Гомін, гамір в місті були незвичайні. Виникали бешкети: два архиэпископи, випиваючи в товаристві, посварили ся, а потім і до діла взяли ся. "Бій між архипастирями, — пише літописець, — був страшенний; попи, що були при тому, з переляку повискакували через вікна."

Гусові гидко було дивити ся на той Вавилон.

— Як би ви бачили цей собор! — писав він у Прагу, — собор, що іменуэ себе сьвятим та безгрішним, — просто гидота! Німці кажуть, що треба буде 30 літ, щоб очистити город від гріхів, якими зараз його каляють.

Сидячи в Констанці, Гус мало коли виходив навіть на вулицю; він сидів та писав. Написав він про реформу церкви (які зміни в ній треба завести на краще), маючи думку прочитати своэ писання на соборі. Доволі було глянути йому на якого-будь з прибулих на собор духовних, щоб зрозуміти головну причину того, що, немов робак, католицький сьвіт точило.

— Як далеко відійшли ті пастирі, — писав він, — від того шляху, який показав нам Христос! Замість того, щоб жити просто та смиренно, вони владають землею, вони хочуть підклонити собі навіть королів. Хто подумаэ, що оці, у сріблі та злоті, пани, — ученики Роспятого? Скільки часу їм треба, щоб забути про свої клятьби? Вони не можуть бачити жінки без нечистих помислів; вони забувають про людей, а які й про Бога... А хто тому винен? На всій вині — Рим: він продаэ віру і церкву. Народ гине, і ми всі винні в тому, — ми повинні вести його до життя, а не на смерть!

Якби то Гусові довело ся було прочитати на соборі ці дорогії слова! Але Гус не знав того, що на нього куэ те пишне паньство, у сріблі та злоті. Треба було видумати приключку якусь, щоб Гуса позбавити волі. І от — пустили у городі

поголоску, що ніби-то Гус, заховавши ся на возї з сїном, хотїв утїкти з города, що ніби то він ходив по городї та промовляв, а щоб його охотнїше слухали, то ніби-то давав кожному по червінцеви. Хоч це була видима брехня, але ворогам Гусовим було цього доволї! Схопили вони Гуса і повели попереду всього на суд до кардиналів.

— Ми хочемо від тебе почути, що ти скажеш про всякі эретицькі науки, які ти шириш у Празї:

Гус з повагою, але твердо одказав:

— Я скоріше готовий умерти, а-ніж обстоювати неправду, коли знаю, що то неправда. Я приїхав сюди по своїй охотї. Коли менї доведуть, що я помиляю ся, я готовий покірливо признати ся, що я помиляв ся.

Кардинали нїчого йому на те не відказали, а Гуса завезли у монастир, на Констанцькому озері, на островцї, і зачинили в темну, смердючу, вохку тюрму.

Тим часом приїхав в Констанц Сигизмунд. Почувши, що зроблено з Гусом, він зразу був тяжко розгнївав ся і сказав зараз Гуса пустити, але хитрі епископи та кардинали зачали його умовляти, що обіцянки эретикови можна й не додержувати. Та коли король зачав на них гримати, то вони його налякали тим, що собору не буде. Сигизмунд того злякав ся і спершу сказав їм, що нехай роблять, як знають, а згодом і сам ще намовляв їх проти Гуса.

Як раз саме тодї з папою Іваном XXIII лучили ся пригода: передчуваючи, що собор його скине та ще й судитиме до того, він, передягнутий за конюха, втїк. За ним втїкла і варта його, що вартувала Гуса.

Ключі від тюрми віддано було Сигизмундові, від нього залежало тепер пустити Гуса на волю. Але Сигизмундови вже наговорили, що Гус — це найбільший його ворог, бо він противний тому, від чого імператор невмирающої слави сподївав ся — противний эдності католицького сьвіту. Замість того, щоб пустити Гуса на волю, Сигизмунд звелїв ще дужче його покарати. Цїлі днї був Гус у кайданах, а вночі руки його приковували до стїни; їжу давано ще гіршу, і заборонено листувати ся з друзями. Скільки не просили, неблагали за Гуса його друзї, і багато чеських та польських дворян, одначе Сигизмунд не піддавав ся. Тільки й виблагали, що Гуса обіцяно допитувати прилюдно.

СУД НАД ГУСОМ І СМЕРТЬ ЙОГО.

Покликали Гуса на прилюдний допит. Показали йому книги і питають:

— Признаэш ці книги за свої?

Гус узяв їх у руки, уважно переглянув, підняв їх у гору і сказав, що це справді його книги; але як йому доведуть, що він написав щось неправдивого, або помиляэть ся в чому, то він готовий поправити помилки.

Тоді почали читати з його книг, але читали таке, чого в них не було написано. Гус почав доводити, що він такого не говорив, у чому його винуватять, але усі загукали на нього:

— Покинь свої викрути; кажи просто: так, чи ні?

Гус зачав говорити, що такої, як він, думки і Отці церкви.

— Покинь Отців, — кричали, — їм тут немаэ чого робити!

Бачучи, що не дають говорити, Гус замовк.

— А, ти мовчиш, — ну, то, значить, віриш у свою эретицьку науку!

Допитували оттак Гуса ще двічі. За третім разом на засіданню був і імператор. Гусові, як і перше, не давали до-ладу оповідати. Собор вже наперед порішив, що з Гусом зробити. Але імператорові стидно було, що він зламав своэ слово, давши обіцянку не чіпати Гуса. Нарешті він і члени собора згодили ся дарувати йому життя, коли він зречеть ся всього того, що писав і говорив, і признаэ себе покірним сином католицької церкви. Але Гус на те одказав:

— Я прийшов сюди на те, щоб собор довів мені, де і в чому я помиляю ся; нехай мені покажуть і доведуть, але нехай не примушують зрікати ся того, чого я ніколи не говорив.

Коли на нього знову накинули ся і зачали йому дорікати, він їм одповів:

— Я стою перед Божим судом. Він мене розсудить і воздасть кожному, хто чого заслужив.

Суд на тому скінчив ся, і Гуса знову повели у тюрму. Він уже знав, яка його доля чекаэ, і почав збірати ся у Божу путь. Та чим ближче він був до смерти, тим твердіший і спокійніший він ставав.

6 липня (іюля) року 1415 було останнэ засідання Констанцького собору в соборній церкві. На засіданні був і Сигизмунд. Після служби увели Гуса і поставили на підвишенню посеред церкви. Гус впав навколїшки і молив ся.

Потім почали читати протокол того, в чому він винен. Тут було прописане таке, що й купи не держало ся. В одному місці стояло: "Гус учить, що Божество не в трьох, а в чотирьох особах, і що четверта особа — він сам".

Гус аж жахнув ся од такої несовісної нахабної брехні, але говорити йому не дали, обізвавши упертим эретиком.

Гус упав на коліна і почав молитись "за неправедних суддів і неправедних свідків".

Почувши теэ, де-які з судиїв зареготали ся, иньші кричали, щоб він перестав. Коли Гус перестав, було прочитано, що Гуса, як упертого эретика, присуджено позбавити священицького стану і спалити вогнем; усї його книжки повинні бути спалені, память його — проклята, а душа маэ піти в пекло.

Потому Гуса поставили на підвисшення і одягли на нього усю священицьку одіж, щоб потім здійняти її. Ще раз домагали ся, щоб Гус зрік ся своїх думок і того, чому навчав инших. Гус заплакавши гірко, звернув ся до народу і сказав:

— Дивіть ся! Ці эпископи намагають ся, щоб я зрік ся; але я бою ся це зробити, щоб не бути брехуном перед Богом і перед совістю своэю і щоб мене не зневажали ті, кого я навчав.

Тоді почало ся ганебне видовище. Гуса обкидувано лайкою, але він мовчав. Йому дали до рук чашу, а потім узяли назад, кажучи: "О, проклятий Юдо, що покинув раду мира і радив ся з юдеями, віддай нам чашу визволення."

Гус відказав:

— Не від вас я дістав благодать, і не ви її відберете в мене.

Потім здерли з нього одяг і на голову наділи, на глум, високу гостру шапку, зроблену з паперу, а на ній намальовано було чортів, що волочуть душу у пекло. Надіваючи, приказували:

— Доручаэмо твою душу дияволові.

— А я, — відказав Гус, — віддаю свою душу Христові. Христос, — додав він, — носив ще тяжчий терновий вінець; а я, бідний грішнчк, з покорою перетерплю сей ганебний, але легчий вінець, — і він показав на свою шапку.

Позбавивши Гуса священицького чину, эпископи та инші люде, що вважали себе за побожних християн, умили, як Пилат той, руки і віддали Гуса сьвітській власті, то-б-то імператорови. Передаючи, вони лицемірно говорили:

— Коли імператор захоче, то може і не давати на кару Гуса, а зачинити в тюрму.

Але Сигизмунд віддав його зараз же підвладному своэму графові, сказавши:

— Зроби з ним, що хоч, як з эретиком.

Граф покликав констанцького фохта (головного суддю), і сказав йому отверто:

Візьми його і спали, як эретика.

А отці констанцького собору засідали собі спокійно далі, немов нічого не трапило ся.

Тисячі озброэних людей прийшли і повели Гуса за город. По дорозі він побачив — много огнів: то палили його книжки.

Коли прийшли на призначене місце, за городськими воротьми, над рікою Реном, Гус упав навколішки і почав молити ся. Коли кат звелів йому ставати на огнище, Гус випростав ся і сказав голосно, так що чути було далеко:

— Ісусе Христе! Цю страшну ганебну смерть я терплю ради Эвангелії та ради навчаня слову Твоэму; терпітиму з покорою та смиренно.

Кати роздягли Гуса і привязали руки назад до стовпа; під ноги підставили йому стільчика. Круг його наложили дров та соломи. Огнище сягало йому до підборіддя. В-останнэ ще Гуса спитали, чи хоче він вратовати своэ життя, зрікши ся эретицтва.

— Ні, — сказав Гус, — я не знаю за собою провини.

Тоді кати підпалили огнище. Гус став співати: "Христе, Сине Бога живого, помилуй мене." Але вітер роздув полумя, воно схопило ся догори, і Гус незабаром замовк.

Попіл мученика зібрали кати і вкинули у Рен, щоб не зостало ся від Гуса і сліду.

Гус умер; до останньої хвилини серед полумя та диму, призивав він імя Боже. Він не пожалів найдорожчого скарбу, — життя свого, щоб тільки совість чисту та незалежну зберегти, щоб ціною життя свойого усьому сьвітові довести, що кожна людина повинна вірувати в Бога тільки так, як його совість говорить, і що цього права ніхто відібрати в неї не може... Це эсть найдорожче, найбільше право людини. І за це святе право не пожалів життя Іван Гус. Він здобув собі мученицький вінець, а його свята память повинна дорогою бути усім чесним людям, якої б віри чи з якого б народу вони не були. Будемо бажати, слідом за Шевченком:

"Щоб усі Славяне стали
Добрими братами,
І синами сонця правди,
І эретиками
Оттакими, як Констанцький
Эретик великий".

Такі эретики справді

"Мир мирові подарують
І славу во віки".